

Srbijanac

Ivan Ivanović
književnik, Beograd

1.

Advokat Dragoljub Todorović, verovatno u želji da nastavi započeti dijalog sa mnom na političke teme, ponudio mi je na čitanje svoj najnoviji tekst “Moljević u Memorandumu”, objavljen u Helsinškoj povelji, koji u stvari predstavlja repliku na moj tekst u Heretikusu, “Kad je mogla Zagorka, i mi ćemo”. U tekstu u Heretikusu ja podržavam zakon o pravnom izjednačavanju dva antifašistička pokreta otpora u Jugoslaviji, četničkog i partizanskog, koji su dejstvovali u toku Drugog svetskog rata i kritički se odnosim prema njegovim oponentima. U tekstu u Helsinškoj povelji advokat to osporava. On kaže: “Usvajanjem pomenutog zakona nisu otklonjene sumnje koje otvoreno dovode u pitanje četnički antifašizam”. Na taj način advokat staje na stranu komunističkih dogmatika, koji su gotovo pola veka krivotvorili istoriju i sebe proglašavali jednim antifašističkim borcima. Kad su to radili komunisti u toku svoje diktature, delovalo je kao drama. Kad to radi advokat danas, kad je komunistička diktatura otišla na đubrište istorije, onda je to farsa.

2.

Kad sam pročitao Todorovićev tekst, bio sam u dilemi da li da odgovaram na njega. Advokatova tvrdnja mi je delovala bajato, isto kao i komunistička ideologija iz koje je proizašla. Nova historiografija je komunističku dogmu u potpunosti opovrgla, a poslanici u Skupštini Srbije su samo to potvrdili. Iako mi do političkog dijaloga više nije stalo, ipak sam odlučio da se osvrnem na ovaj najnoviji izazov. Razlog je taj što ću time da završim, kako literarno tako i teorijsko, bavljenje četničkim pokretom, započeto još romanom “Braća Jugovići...” 1990. godine. Više od toga, ovo je prilika da pokušam da proniknem u advokatovu u osnovi protivrečnu misao, s kojom se nosim evo već nekoliko godina. Da napravim advokatov politički portret.

3.

Ono što je za mene interesantno u advokatovom tekstu, to je nova argumentacija koju je ovaj pravnik pronašao da ospori pomenuti zakon. Radi se o tri vrste argumenata.

1. Čitajući Knjigu Stanislava Krakova “General Milan Nedić”, objavljen u emigraciji, advokat je zaključio da su četnici kolaborirali s okupatorom tokom većeg dela rata u cilju uništenja oslobodilačkog partizanskog pokreta. Sestrić generala Nedića svedoči da su dva generala kovala plan u cilju uništavanja komunizma. Budući da je Milan Nedić bio u službi Nemaca, onda se za advokata nameće logičan zaključak da je i general Draža Mihailović bio saradnik okupatora, odnosno da se borio za pobedu fašizma.

2. Na ideološkom planu, advokat je pronašao da je idejni tvorac građanskog rata u Jugoslaviji bio Dražin politički savetnik Stevan Moljević, koji je još 1941. godine u brošuri “O našoj državi i njenim granicama” projektovao tzv. Veliku Srbiju, čak sa granicama van Jugoslavije. Moljevićev projekat je prihvatio general Mihailović, pa je to bio uzrok njegovog razlaza sa komunistima, koji su zagovarali federativnu Jugoslaviju sa ravnopravnim jedinicama. Više od toga, ovaj projekat je prihvatila Srpska akademija nauka i umetnosti u dokumentu imenovanom kao “Memorandum”, pa je to bio uzrok novog rata i raspada SFRJ. Po advokatu, “četnički pokret, koji je poražen u Drugom svetskom ratu, doživeo je skoro potpunu reinkarnaciju u skoro svim segmentima (ideologiji, ciljevima, imenu, ponašanju, obeležjima, folkloru...) u ratovima

vođenim na teritoriji Jugoslavije 1991-1995. godine.”

3. Prateći sudski proces povodom otmica Muslimana u zapadnoj Srbiji od strane jedne paravojne formacije koja je nosila četničke oznake, advokat je zaključio da su svi Srbi koji su učestvovali u ratovima 1991-95. godine ratovali kao novočetnici, pa su ti ratovi u stvari bili samo nastavak rata koji je vodio general Draža Mihailović pola veka ranije. Idući ovim sledom, advokat je iz činjenice da su Hrvati i Muslimani nazivali Srbe četnicima izveo novi zaključak da je, u krajnjoj liniji, ove ratove vodio duh Draže Mihailovića. “Identifikacija novih i starih četnika išla je do najmanjih sitnica.”

Iz advokatovog teksta proizlazi da je, istorijski gledano, četnički pokret generala Draže Mihailovića bio fašistički, pa su svi pokušaji njegove rehabilitacije danas pogrešni i kontraproduktivni. Nolens volens, advokat Dragoljub Todorović se ovim tvrdnjama svrstava u ortodoksne komuniste, ma koliko se u mnogim člancima deklarativno izjašnjavao kao antikomunista.

4.

Ništa mi drugo ne preostaje nego da analiziram advokatove argumente, ne toliko da bih ih pobio koliko da bih otkrio njihovu pozadinu. Advokat, svakako u saglasnosti sa poslom kojim se bavi, navodi neke činjenice, ali izbegava suprotne, poziva jedne svedoke ali odbacuje druge. U sporu meni preostaje da budem altera pars, odnosno druga strana.

Kao svedoka za prvu tezu o saradnji generala Mihailovića sa Nemcima, advokat poziva pisca Stanislava Krakova. Pri tom naglašava da je ovaj svedok respektabilan, jer nije ni partizan ni komunist nego sestrić generala Nedića, predsednika kvislinške Vlade. Ne navodi da je Krakov bio glavni urednik okupatorskog lista Novo vreme, što znači da je služio okupatoru. Izbegava činjenicu da je Krakov napisao Nedićevu biografiju da bi ujaka opravdao pred istorijom. Čak i ako usvojimo njegovo svedočenje o saradnji dva generala u cilju likvidacije komunističkog pokreta, to ne znači da su obojica bili fašisti. General Nedić je bio predsednik Vlade pod okriljem Nemaca, a general Mihailović odmetnik i borac protiv njegovog režima. I ideološki i faktički dva generala su bili neprijatelji; prvi je sedeo u Beogradu, a drugi se lomatao po planinama i bio ucenjen od Nemaca za likvidaciju. Ono što ih povezuje to je da su obojica bili antikomunisti i da su se borili da komunisti ne pobeđu u građanskom ratu i ne nametnu zemlji svoju vlast. Problem advokata je u tome što je izveo pogrešan logički zaključak iz svedočenja Stanislava Krakova.

Neka mi advokat dozvoli da pozovem drugog svedoka, istoričara Kostu Nikolića. Za ovog savremenog naučnika se ne može reći da je pristrasan, jer nije u srodstvu sa optuženim generalima. Da vidimo šta on kaže o saradnji dva generala tokom Drugog svetskog rata u svojoj “Istoriji ravnogorskog pokreta”. O tome on piše u poglavlju Očajnici. Kad su saveznici na Teheranskoj konferenciji odbacili Mihailovića iz koalicije, vođa četničkog pokreta se našao u izgubljenoj situaciji. Ostao je praktično bez oružja i municije. U takvoj poziciji pojedini Mihailovićevi komandanti pokušavali su da dođu do oružja od Nemaca preko Nedića. Kosta Nikolić se takođe poziva na Krakova, ali produbljuje njegovo svedočenje. Krakov tačno navodi da je predsednik Vlade narodnog spasa želeo na kraju rata sporazum s Mihailovićevim četnicima, o čemu svedoči i konferencija u sedištu Vlade sa njegovim okružnim načelnicima. Na toj konferenciji je zaključeno da se ponudi pomoć Mihailoviću u cilju sprečavanja komunističke ovladaju Srbije. Partizani su naoružani savezničkim naoružanjem, a Mihailović je praktično bez oružja. Nedić, dabome, može da ponudi samo nemačko oružje. Hteo ne hteo, Draža Mihailović je na ovaj sastanak pristao, mada je znao da je glup, nepotreban i kompromitujući. Ali davljenik se i za slamku hvata, a Draža je u leto 1944. godine bio davljenik. Do sastanka je

došlo najverovatnije 15. avgusta u jednoj usamljenoj kući između Rožane i Kosjerića. O tom sastanku svedoči general Milan Nedić, predsednik kolaboracionističke vlade. Njegov predlog da on izdejstvuje oružje preko Nemaca, da obezbedi novac za izdržavanje Mihailovićeve vojske i da se oružane formacije Vlade stave pod komandu Mihailovića, radi koordinacije u borbi protiv komunista, Draža nije ni prihvatio ni odbio. Očito da je bio svestan da će pogrešiti ako prihvati bilo koju mogućnost. Prema svedočenju Nedićevog upravnika beogradske policije, Dragog Jovanovića, ponudu su prihvatili četnički komandanti oko Dragoslava Račića. Nema sumnje da se radilo o životu i smrti, o biti ili ne biti. Prema istraživanju Koste Nikolića, to je bio jedini sastanak između Nedića i Draže. Sa svoje strane, posle sastanka u Kosjeriću, general Nedić je preduzeo kod Nemaca odgovarajuće korake da se četnicima pomogne. Posao je išao preko Hermana Nojbahera, a ponudu je prihvatio nemački komandant jugoistoka fon Vajks. Ipak, bez Hitlerovog pristanka nije se mogla doneti ovakva odluka. Tim povodom je u Hitlerovom Glavnom stanu održan sastanak 22. avgusta 1944. godine u prisustvu najvažnijih nemačkih rukovodilaca. Ideju o naoružavanju Mihailovićevih četnika za borbu protiv crvene invazije Balkana izneli su Nojbaher i fon Vajks, ali ju je Hitler u potpunosti odbacio. On je istakao da Trećem rajhu preči veća opasnost od strane srpskih nacionalista nego od komunista. Kad dobije oružje i pobedi partizane, Mihailović će se okrenuti protiv Nemaca i pridružiti zapadnim saveznicima. Za njega je komunizam bio manje zlo od srpskog nacionalizma. Razume se da je Firerova reč bila odlučujuća i da je Nedićev plan u potpunosti odbačen.

Kad se uporede dva svedočenja, aktera događaja i istoričara, nije teško videti da je advokatov zaključak o saradnji Draže Mihailovića i Nemaca jednostran i tendenciozan. Naime, advokat uzima samo ono što odgovara njegovoj unapred formiranoj tezi, koja se poklapa sa komunističkom dogmom. Čak i da prihvatimo njegovu konstrukciju da je četnički pokret Draže Mihailovića “imao izrazito nacionalistički karakter sa ambicijom da ispravi nepravdu koja je po mišljenju većine srpske populacije naneta srpskom narodu nakon Prvog svetskog rata i formiranja prve zajedničke države Jugoslavije 1918. godine pod srpskom dinastijom Karađorđević”, a da nije bio protiv Nemaca, iz nje se ne može izvesti zaključak da je ovaj pokret bio fašistički. Problem advokata Dragoljuba Todorovića je u njegovom jednostranom tumačenju činjenica i upotrebi samo onih koje idu u prilog njegovoj tezi. Možda je to za advokata dobro, ali za naučnika je pogubno. A historiografija je pre svega nauka, ma koliko se komunisti trudili da je učine sluškinjom politike. Advokat tu kasni.

5.

Druga Todorovićeva teza o reinkarnaciji četničkog pokreta u ratovima 1991-94. godine takođe se zasniva na jednoj knjizi – svedoku. Reč je o biografiji ideologa četničkog pokreta, advokata iz Banja Luke, dr Stevana Moljevića, koju je publikovao 2000. godine u Beogradu dr Dragoje Todorović pod naslovom: “Dr Stevan Moljević – rečju, perom, delom i životom – za Ujedinjeno Srpstvo”. Kao što je Stanislav Krakov u potpunosti stao u odbranu generala Milana Nedića, tako je Dragoje Todorović branio dr Stevana Moljevića. U celini, Dragoje Todorović je Moljevića predstavio kao nepomirljivog borca protiv “Austro-Ugarske carevine Franje Josifa, nemačkog Trećeg rajha Adolfa Hitlera i komunističke Jugoslavije Josipa Broza”, što je ovaj Dražin savetnik besumnje bio. Ne može biti govora o Moljevićevom fašizmu. Na procesu Mihailoviću u leto 1946. godine Moljević je bio drugooptuženi, ali nije osuđen na smrt nego na dvadeset godina robije, iz koje nije izišao. Čak je i sudskim monterima bilo jasno da se Moljević može osuditi samo za antikomunizam.

I od Moljevića advokat Dragoljub Todorović uzima samo ono što mu treba da bi osporio antifašistički karakter Mihailovićevo četničkog pokreta. Naime, advokat izjednačava

nacionalizam sa fašizmom: to što je Moljević bio nacionalista isto je kao da je bio fašista. Ako zanemarimo advokatov logički nonsens, jer biti srpski nacionalista ne znači biti nemački fašista, pada u oči njegovo nepoštovanje filozofije istorije: za njega je istorija statična a ne dinamična. Stoga on ne uzima u obzir okolnosti pod kojima je jedna ideja promovisana, nego je tretira kao konstantu. U slučaju Moljevićevog projekta izloženog u brošuri "O našoj državi i njenim granicama" u Nikšiću 30. juna 1941. godine, advokat u potpunosti zanemaruje vreme njegovog nastanka. A to je vreme genocida nad srpskim narodom u fašističkoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Ne vidim šta bi drugo mogao da sanja Srbin iz Bosne, koja je posle Turske i Austrougarske još jednom potpala u ropstvo pod fašističkom Hrvatskom, nego jedinstvenu državu Srbiju (Veliku Srbiju) u kojoj bi živeli svi Srbi zajedno i mogli da brane svoja nacionalna prava. Moljević tu Srbiju ne vidi kao samostalnu državu nego je locira u Jugoslaviji, koja bi se proširila nakon sloma fašizma. U to vreme banjalučki advokat i nacionalni radnik jedva da zna za četnički pokret Draže Mihailovića, a komunisti nisu ni odlučili da dignu ustanak kako bi se dokopali vlasti. Razvoj događaja je pokazao da je taj projekat bio utopija, ali istorija se ne dešava unazad, kako spočitava advokat Dragoljub Todorović. Stoga, kad on okrivljuje Moljevića za katastrofu Jugoslavije 1991. godine ne samo da zamenjuje tezu, nego negira filozofiju istorije. Istorija je dinamična i ne ponavlja se, ma koliko jedni događaji ličili na druge. Kad advokat Todorović optužuje Moljevića za velikosrpski nacionalizam 1991. godine, to je isto kao kad komunisti optužuju Ničea za nemački fašizam.

Pošto se Stevan Moljević sastao sa Dražom Mihailovićem tek 21. maja 1942. godine, ne može biti govora da je on formirao ideologiju Ravnogorskog pokreta. Tačno je da je general Draža imao slične poglede kao Moljević, ali on nije bio politička ličnost ni pre ni u toku rata. Štaviše, njegov četnički pokret bio je pre svega vojna organizacija, naslednik predratne vojske, dakle Jugoslovenska vojska u otadžbini. Oficiri su smatrali da su političari izdali Kraljevinu Jugoslaviju i nerado su ih gledali u svom pokretu. General Draža je čak zabranjivao oficirima da se bave politikom, držeći se starih propisa u vojsci Kraljevine Jugoslavije. Osim toga, on je bio član Kraljevske vlade sa sedištem u Londonu, priznate od strane Saveznika kao kontinuitetne predratnoj Vladi, koja nije ni priznala kapitulaciju, njen ministar vojni, pa nije ni mogao da ima drugu politiku do one koju je vodila Vlada. Ukratko, samostalna Velika Srbija nije bila u projektu Ravnogorskog pokreta.

Braneći Stevana Moljevića, Dragoje Todorović staje na stanovište da su njegove ideje pobedile na Svetosavskom kongresu u selu Ba 27. i 28. januara 1944. godine. Advokat Todorović to nekritički preuzima jer ide u prilog njegovoj tezi o srpskoj krivici za raspad Jugoslavije. Autor Moljevićeve biografije kaže da je Moljevićev referat na Kongresu poslužio kao osnova za tekst Rezolucije, jer je general Draža Mihailović u potpunosti stao na njegovu stranu. "Moljević je odbacio sugestije predsednika Jugoslovenske izbegličke vlade Slobodana Jovanovića o jugoslovenskoj orijentaciji koju treba da istakne Kongres. Čak je išao dotle da treba prekinuti vezu sa jugoslovenskom emigrantskom vladom, osamostaliti Ravnogorski pokret i objaviti program kao viziju budućnosti koji, ako ne bi doživeo praktičnu primenu, ostaje kao trajni dokument za istoriju", piše Dragoje Todorović.

Kako se stvarno odvijao Svetosavski kongres i koje su ideje na njemu pobedile, svedočiće nam Kosta Nikolić u svojoj "Istoriji Ravnogorskog pokreta", u poglavlju Svetosavski kongres. Nikolić ističe da je do Kongresa došlo da bi na njemu bio usvojen program o unutrašnjem uređenju nove Jugoslavije. Kongres je imao da opovrgne komunističku tezu o diktatorskim ambicijama generala Mihailovića (novi Apis), kao i tezu nekih krugova na Zapadu da je četnički pokret smetnja za federalističko uređenje nove Jugoslavije. Pošto je u Ravnogorskom pokretu

došlo do oštih podela i sukoba, general Draža Mihailović je odlučio da u pokret uključi predratne političare demokratskog opredeljenja. Tako je Kongresom predsedavao dr Živko Topalović, jedan od osnivača Komunističke partije Jugoslavije i kasniji disident od nje, vođa Socijalističke partije, očigledno levo orijentisane. U pripremi Kongresa došlo je do oštrog sukoba između Moljevića i Topalovića oko prirode Ravnogorskog pokreta: Moljević je bio protiv uključivanja političara u Ravnogorski pokret, a Topalović se zalagao za formiranje nove političke partije, Jugoslovenske demokratske narodne zajednice, u koju bi se uključio Ravnogorski pokret. “Situaciju je razrešio sam Mihailović svojom intervencijom, kasno noću 26. januara. Moljević je povukao svoje predloge, a Topalović je trebalo da sastavi konačan tekst političke rezolucije”, piše Kosta Nikolić. Nacrt Rezolucije uradili su Živko Topalović i Dragiša Vasić. “Buduća država biće uređena kao federacija u obliku ustavne i parlamentarne nasledne monarhije na čelu s kraljem Petrom. U srpskoj federalnoj jedinici bio bi na demokratski način okupljen ceo srpski narod na njegovoj teritoriji. To bi bila garancija solidnosti buduće Jugoslavije. Isto načelo važilo bi i za Hrvate i Slovence. Unutar federalnih jedinica dale bi se velike mogućnosti da svi narodi zadovoljavaju svoje potrebe i uređuju odnose kako njima odgovara u svim oblastima života – ekonomskim, socijalnim i kulturnim.” Na Kongresu je odbačena odluka komunističkog AVNOJ-a o nasilnom svrgavanju monarhije, a general Draža Mihailović je dao izjavu da će sa “vojskom kojoj je na čelu ostati veran i odan Vrhovnom komandantu kralju Petru II Karađorđeviću i ustavnom i zakonitom poretku Jugoslavije i da će zajedno s vojskom biti branilac njene teritorijalne neprikosnovenosti”. Uz to je odlučno odbacio klevete da on i vojska imaju nekakve diktatorske namere, kao i zlonamerne glasove o nekakvoj kolektivnoj odmazdi. U Rezoluciji je posebno istaknuto da će “narod Jugoslavije ostati veran Saveznicima i boriće se do pobeđe nad nacizmom, fašizmom i drugim tiranijama. Kao idejnu osnovu borbe za načelo narodne i socijalne pravde, Kongres smatra Atlantsku povelju”.

Na Kongresu je čak pružena ruka pomirenja komunistima. Doneta je rezolucija o obustavljanju građanskog rata i pozvana Komunistička partija na saradnju u borbi protiv okupatora. Ravnogorski pokret je bio spreman da saveznici posreduju oko sporazuma i da se narod posle rata plebiscitom izjasni kakvo državno uređenje želi u Jugoslaviji. Razume se da su komunisti ovo odbili, jer im je konačna pobeđa bila na vidiku, a apsolutna vlast gotovo izvesna. Pošto im je četnički pokret Dra- že Mihailovića bio jedina prepreka za uspostavljanje diktature, njihov cilj je bio samo jedan: uništiti ovaj pokret kao jedini koji bi mogao u novoj državi da im bude konkurentan. Uz pomoć engleskog naoružanja i Crvene armije komunisti su ovaj cilj postigli. Dakle, osnove programa usvojenog na Svetosavskom kongresu bile su: očuvanje državnog jedinstva Jugoslavije, izgradnja države na osnovama političke, socijalne i ekonomske demokratije i pravde, vernost Saveznicima i zahtev da i oni budu lojalni Kraljevini Jugoslaviji i njenoj zakonitoj Vladi.

Ono za šta bi advokat Dragoljub Todorović u svom negiranju antifašističkog karaktera četničkog pokreta mogao da se uhvati tiče se unutrašnje podele buduće države. Kongres je bio za formiranje srpske jedinice u okviru Jugoslavije. To su komunisti krstili hegemonijom, jer je navodno Kraljevina Jugoslavija bila tamnica za druge narode sem za srpski. Ovo je besmisleno jer u toj Kraljevini Jugoslaviji, podeljenoj na devet banovina, Srbi nisu imali svoju državnu jedinicu. Da je ishod rata bio drugačiji, četnička formula bi bila primenjena i advokat vidi u tome srpski fašizam. Bespotrebno je da se oko ovoga sporim s autorom članka Moljević u Memorandumu, ali ne mogu da mu ne kažem da je upravo Avnojevska Jugoslavija bila uzrok građanskih ratova 1991-95. godine. A tu Jugoslaviju nisu projektovali četnici nego komunisti. Naravno, postavlja se pitanje zašto je Dragoje Todorović, autor solidno napisane Moljevićeve

biografije, falsifikovao Bašku rezoluciju? Odgovor na ovo pitanje daje sam autor. “Pola veka posle usvajanja Baške rezolucije, obnovljeni Ravnogorski pokret, na predlog njegovog Glavnog odbora, doneo je na svom tradicionalnom skupu u selu Ba Drugu Bašku rezoluciju 8. maja 1995. godine.” Treba li da kažem da je Dragoje Todorović bio akter tog skupa? U novoj Rezoluciji je zapisano: “Pod okolnostima koje prete opstanku srpskog nacionalnog bića, Ravnogorski pokret, kao nosilac srpskog jedinstva i zaštitnik nacionalnih interesa srpskog naroda, napušta ideju o jugoslovenskoj državi i promovise ideju svesrpskog okupljanja i stvaranja jedinstvene srpske države u kojoj vidi pravi i jedini put spasenja srpskog naroda”. U vreme održavanja ovog ravnogorskog skupa, 1995. godine, Srbi su već bili poraženi u svim ratovima, pa je njegova rezolucija imala uticaja na potonji razvoj događaja (rat sa NATO paktom) taman toliko koliko i originalna Baška rezolucija iz 1944. godine na uređenje poratne Jugoslavije pod diktaturom komunista. Tako je Dragoje Todorović antidatirao rezolucije, a Dragoljub Todorović to nekritički prihvatio.

6.

Ostaje nam da vidimo u kojoj meri je Moljevićeva brošura iz 1941. uticala na Memorandum SANU iz 1986. godine. Po Dragoljubu Todoroviću, akademici su jednostavno prepisali Moljevićeve ideje i prihvatili njegovu mapu s malim korekcijama. “Srbi su u ratove (1991) krenuli sa četničkim projektom rešavanja položaja srpskog naroda u Jugoslaviji”, piše Todorović. Po njemu, Moljevićev projekat je praktično obnovljen u Memorandumu.

Ne znam da li je advokat pročitao Memorandum, ali njegovo tumačenje ovog dokumenta je krajnje tendenciozno. U ovom dokumentu se analizira stanje u kojem se jugoslovensko društvo nalazilo u tom periodu. Zaključak je bio da je jugoslovensko društvo u opštoj krizi: “Nerad i neodgovornost na poslu, korupcija i nepotizam, odsustvo pravne sigurnosti, birokratska samovolja, nepoštovanje zakona (...) raspadanje moralnih vrednosti i ugleda vodećih ustanova društva. (...) Objektivno ispitivanje jugoslovenske stvarnosti dopušta mogućnost da se sadašnja kriza završi socijalnim potresima sa nesagledivim posledicama, ne isključujući ni tako katastrofalan ishod kao što je raspad jugoslovenske državne zajednice”. U Memorandumu se imenuje krivac za takvo stanje: to je Savez komunista. U tekstu je izrečeno mnogo kritika na račun jedine dozvoljene partije. Ukazano je na u “istoriji nezapamćen jaz između normativnih proklamacija i stvarnosti” u jugoslovenskom društvu. Ne vidim šta nije bilo tačno u ovoj konstataciji. Memorandum je prorokovao raspad jugoslovenske federacije: taj raspad se zbilja desio. Gde ovde advokat Todorović vidi duh četništva?

Očito je da advokata muči drugi problem istaknut u Memorandumu: položaj srpskog naroda u jugoslovenskoj zajednici. U dokumentu se ističe neprihvatljiva politika Saveza komunista prema srpskom pitanju. Privreda Srbije dugoročno zaostaje, država Srbija je podeljena na tri dela, na Kosmetu se odvija genocid nad srpskim stanovništvom. Memorandum posebno ukazuje na povampirenje predratnog nacionalizma u svim republikama, zašta su odgovorni republički savezi komunista. Po piscima ovog dokumenta, “posleratni nacionalizam je stvaran odozgo inicijativom političkih ljudi”. Ko su pisci Memoranduma? Komunisti iz SANU sa idejnim predvodnikom Dobricom Ćosićem, komunistom koji je u više navrata izjavljivao da bi se ponovo tukao sa četnicima. Komunisti su, dakle, zaključili da im se delo raspada i nisu bili zbog toga srećni. Gde tu advokat Dragoljub Todorović vidi mrtvog Stevana Moljevića i njegovu mapu Jugoslavije iz 1941. godine? Držim da je kritika nacionalne politike Saveza komunista Jugoslavije od strane akademika visokomoralni čin. “Koreni nacionalizma nalaze se u ideologiji

Kominterne i nacionalnoj politici KPJ pre rata. U tu politiku ugrađen je revanšizam prema srpskom narodu kao ugnjetačkoj naciji koji je imao dalekosežne posledice na međunacionalne odnose, društveno uređenje, privredni sistem, sudbinu moralnih i kulturnih vrednosti posle Drugog svetskog rata. Srpskom narodu je nametnuto osećanje istorijske krivice, a jedino on nije rešio nacionalno pitanje, niti je dobio državu kao ostale nacije.” Kritika nacionalne politike komunističke partije od strane samih komunista za advokata Dragoljuba Todorovića je četništvo! Dakle, da nije bilo te kritike, Jugoslavija se ne bi raspala! Još jednom je za sve kriv Draža Mihailović!

Raspad Jugoslavije nije tema ovog teksta. Advokat Todorović i mnogi drugi levičari koje možemo nazvati stambolićevcima drže da je Memorandum SANU bio ratni manifest srpskog naroda i uvod u njegovu katastrofu. Recimo da za to nalaze argument u ovom tekstu Memoranduma: “Dve najrazvijenije republike koje su ovim Ustavom (iz 1974. g.) ostvarile svoje nacionalne programe nastupaju danas kao uporni branioci postojećeg sistema. Zahvaljujući političkom položaju svojih lidera u centrima političke moći, one su i pre i posle prelomnih šezdesetih godina imale inicijativu u svim pitanjima političkog i privrednog sistema. Po svojoj meri i potrebama one su krojile društveno i ekonomsko uređenje Jugoslavije”. Kako bilo da bilo, tek otvoreno je srpsko pitanje i Memorandum je došao samo da ga definiše. Da taj problem već nije postojao, nikakav tekst jedne naučne ustanove ne bi mogao da ga pokrene. A to pitanje je otvoreno na sednici AVNOJ-a u Jajcu 29. novembra 1943. godine, čije tekovine advokat Todorović zdušno brani. Stoga, neka mi advokat dozvoli da mu kažem: Baška rezolucija u pogledu nacionalnog pitanja bila je iznad Avnojevske; klicu raspada i ratova u Jugoslaviji 1991. godine treba tražiti u Jajcu a ne u Ba. Komunisti su stvorili i uništili drugu Jugoslaviju, četnici s tim nemaju nikakve veze. Grobar Jugoslavije je Josip Broz a ne Draža Mihailović!

Kad smo kod Memoranduma, advokat Dragoljub Todorović, zastupnik ljudskih prava, morao bi da obrati pažnju i na ovaj deo dokumenta, koji apostrofira nepoštovanje ljudskih prava u Titovoj Jugoslaviji: “Moderna epoha počinje afirmacijom ljudskih prava. To su prvo- bitno bila građanska prava: na slobodu misli, savesti, govora, kretanja, dogovora, organizovanja, javnog manifestovanja, demonstracija, izbora svojih predstavnika. U našem veku građanskim pravima su dodana socijalno-ekonomska prava: pravo na rad, na slobodan izbor zanimanja, na školovanje, na jednaku nagradu za jednak rad, na socijalnu sigurnost. Generalna skupština Ujedinjenih nacija je formulisala sva ova prava u svojoj Univerzalnoj deklaraciji o pravima čoveka prihvaćenoj 10. decembra 1948. godine. Naša zemlja je jedna od država članica koje su donele ovu deklaraciju; Jugoslavija je takođe potpisnica Helsinških dogovora i svih sličnih međunarodnih dokumenata. Nesumnjivo je da ima dosta savremenih država koje se u pogledu stepena ostvarivanja ljudskih prava nalaze ispod naše zemlje. Ali u nas se još uvek gone “verbalni delikti”, zabranjuju i uništavaju knjige i skidaju s repertoara pozorišne predstave koje su “idejno neprihvatljive”, sputava se javno iznošenje mišljenja, zabranjuje se organizovanje, manifestovanje i demonstriranje, korišćenje ustavnog prava na slanje protestnih peticija državnim organima kvalifikuje se kao neprijateljski akt, proganjaju se inicijatori protestnih obustava rada, izbori funkcionera se pretvaraju u farsu samoimenovanja. Dok se sve to događa ne možemo se smatrati civilizovanim i prosvetljenim društvom”. Dragoljub Todorović treba da uvaži činjenicu da mu je upravo četnički memorandum otvorio unosnu karijeru advokata ljudskih prava, dok je pod komunističkim memorandumom bio samo partijski sekretar Četvrtog opštinskog suda u Beogradu, da bi sa te funkcije bio najuren kad je otkrio problem ljudskih prava. A sa ratovima 1991-95. godine general Draža Mihailović nema nikakve veze i danas ga optuživati za to predstavlja jednostavno besmislicu. To su bili Titovi ratovi, tačnije njegovih naslednika,

koji su videli i posle Tita Tita i bili nesposobni da shvate evropske promene krajem osamdesetih godina prošlog veka.

7.

Da bi do kraja osporio pravo četnika Draže Mihailovića na pravnu i političku rehabilitaciju, advokat Todorović podiže naknadnu optužnicu protiv njih u trinaest tačaka. Zajedničko je to da su novi četnici u stvari stari četnici vaskrsli u ratovima 1991-95. godine. Odmah da kažem da bi na takvoj tendencioznosti i malicioznosti mogao da mu pozavidi i sam SUBNOR! Neistina do neistine, laž do laži, monstruoza konstrukcija. Kad sam pročitao te nebuloze, pitao sam se ima li uopšte smisla pobijati ih. Advokat je svoje optužbe izvukao iz arsenala komunističke propagande, kao da je bio član njihovog Agitpropa. A sve se svodi na jedno: "Srpski borci u tzv. Republici Srpskoj i u tzv. Republici Srpskoj Krajini, kao i dobrovoljci iz Srbije koji su im se pridruživali otvoreno su se deklarirali kao srpski četnici". Da bi potkrepio ovu tezu, advokat navodi brade, šubare, kokarde, crne zastave sa natpisom "Ujedinjenje ili smrt" ili "Za kralja i otadžbinu"; zatim srpske slave, ćirilicu, himnu Bože pravde, četničku heraldiku i simboliku. Sve u svemu, "srpski borci za Veliku Srbiju (1991-1995) u potpunosti su baštinili četnički folklor, oponašali njihovu retoriku, upražnjavali njihovu simboliku, odevanje i uopšte ih imitirali i podržavali u svemu". Folklor je, dakle, krunski dokaz advokata novokomunizma protiv četničkog pokreta Draže Mihailovića.

Priznajem da ne znam o čemu priča advokat. On, očito, na spoljnim simbolima pokušava da protumači suštinu srpskog ratovanja u SFRJ. Problem je u tome što ni to nije tačno. Da krenemo redom.

Prvi rat se zbio u Sloveniji, a vođen je između dežele Slovenije i Jugoslovenske narodne armije. Kad je slovenački reformistički kurs odbačen u drugim republikama (u Srbiji osporen), slovenački komunisti su se odlučili na secesiju od SFRJ. Secesiju je osporio Savez komunista Jugoslavije, čiji je oružani deo bila JNA. Kratkotrajni rat se završio političkim (pogrešno se tvrdi vojnim) trijumfom Slovenije, pa je odlukom Predsedništva SFRJ JNA bila prinuđena da se povuče sa teritorije najzapadnije republike. Ko je ratovao u Sloveniji? Slovenačka Teritorijalna odbrana (uključujući republičku miliciju) sa Jugoslovenskom narodnom armijom. Gde tu advokat vidi četničke simbole? Obe strane su ratovale pod petokrakom, a ne pod kokardom. Teritorijalci su nosili republičke, a Armija savezne oznake. Da li je JNA bila srpska? Ovo je otvoreno pitanje i na njega se ne može odgovoriti bez detaljne analize. Logično je da je u njoj bilo najviše Srba iz prostog razloga što je srpski narod bio najmnogobrojniji u SFRJ. Ali, shodno vojnoj doktrini Titove JNA, oficiri su bili prvo komunisti, a potom nacionalisti. Žrtve rata su bili pre svega neobučeni regruti iz drugih republika, koje su generali tako neodgovorno gurnuli u vatru borbe. Ma koliko bio tendenciozan, advokat u Sloveniji ne može da nađe četnike.

Drugi rat, daleko većeg obima i trajanja, odigrao se u Hrvatskoj. Ko u njemu učestvuje? Država Hrvatska (u početku nepriznata) i pobunjeni Srbi. Na prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj je pobedila nacionalistička stranka HDZ (Hrvatska državna zajednica), u kojoj su Srbi prepoznali povampirenu ustašku partiju. Verovatno ohrabrena primerom Slovenije, Hrvatska, na čelu sa Titovim generalom ustaške provenijencije, Franjom Tuđmanom, proglasila je jednostranu secesiju i izbacila Srbe iz ustava (srpski narod je pravo da bude konstitutivni činilac u Hrvatskoj dobio od strane komunističkog ZAVNOH-a), što je dovelo do pobune Srba u Hrvatskoj. Nema sumnje da država Srbija, u kojoj su na vlasti preimenovani komunisti, socijalisti, na čelu sa poslednjim predsednikom Saveza komunista Srbije, Slobodanom Miloševićem, pomaže ovaj ustanak (balvan revolucija!) i ubacuje paravojne jedinice u Hrvatsku. Ove jedinice deluju ili u sastavu JNA ili samostalno i glavni su nosilac ratnih zločina na ovoj teritoriji. Ko, dakle, ratuje u Hrvatskoj? Novoformirana hrvatska vojska ZENGE (Zbor nacionalne garde),

komunistička JNA koja polako prelazi na stranu Miloševića i paravojne jedinice iz Srbije. Vremenom Srbi u Krajini (Republika Srpska Krajina) stvaraju svoju vojsku, pa se JNA povlači. Gde tu advokat vidi četnike? Tvrditi da je JNA četnička jednostavno je oksimoron, dakle besmislica. Vojska srpskih krajina samo je naslednik JNA i na njenom čelu su komunistički generali. Kako je komunizam u međuvremenu u Evropi propao (Slobodan Milošević je sa Belorusom Lukašenkom ostao njegov poslednji relik!), čelnici Krajine proglašavaju svoju državu naslednicom Kraljevine Srbije i preuzimaju njene simbole. Stoga ova vojska nosi simbole Kraljevine iz vremena oslobodilačkih ratova, pa njeni generali nose šapke kakve su nosili vojvode Mišić, Stepanović... i kokarde na njima. Ali razlika je među njima očita: slavne srpske vojvode su bile monarhisti, a novokomponavani vođi su republikanci. Glavni čelnici Republike Srpske Krajine, Milan Babić i Milan Martić, bili su visoki komunistički funkcioneri, prvi u Partiji, drugi u miliciji. Povezivati ove ljude sa emigrantom vojvodom Momčilom Đujićem, koji i nije bio baš pokoran četničkom vođi, generalu Draži Mihailoviću, opet nije moguće: Srpskom krajinom je komandovao Slobodan Milošević iz Srbije, a ne Momčilo Đujić iz Amerike. Đujić je dodelio samo jednu titulu vojvode, Vojislavu Šešelju, ali se u potpunosti prevario: ovaj vojvoda je postao crveni vojvoda, prišao komunisti Slobodanu Miloševiću i zajedno sa njim podstrekavao ratove (danas su obojica na Haškom tribunalu). Advokatu Todoroviću za njegovu tvrdnju o četničkom karakteru srpskih boraca ostaju, dakle, samo paravojne formacije. Tu bi advokat mogao da navede tri takva aktera: Kapetana Dragana, Željka Ražnatovića Arkana i Đorđa Božovića Gišku. Šta se danas o njima zna? Kapetan Dragan je bio belosvetki avanturista koji je pohitao u Srpsku krajinu da pomogne njenu borbu. Uglavnom je obavljao instruktorske poslove na obuci vojnika, stvorio formacije nazvane knindže. Nema nikakve veze sa četništvom. Za Arkana je sâm advokat rekao da je sin Titovog pukovnika vazduhoplovstva. On je u Erdutu obučavao Srpsku dobrovoljačku gardu, koja je bila pod kontrolom komuniste Slobodana Miloševića. Verovatno je sebe video kao vojvodu Mišića kad se u njegovoj uniformi venčao sa poznatom folk pevačicom Cecom Veličković. Od te garde će se formirati Jedinica za specijalne operacije, poznata pod populističkim imenom Crvene beretke. Reč je o paravojnoj formaciji, ličnoj gardi Slobodana Miloševića, koju je Vuk Drašković prozvao eskadronom smrti. Ova jedinica je izvršila niz atentata, a na posebnoj meti joj je bio upravo Vuk Drašković. Ostaje nejasno kako je Dragoljub Todorović, koji je kao advokat porodice Drašković unakrsno ispitivao komandanta te jedinice, famoznog Milorada Ulemeka Legiju, mogao u njemu da prepozna četnika? I još dražinovca! Treći komandant, vođa Srpske garde Đorđe Božović Giška, vraća se advokatu kao bumerang. Upravo bi on mogao da odgovori na pitanje zašto je Vuk Drašković formirao ovu stranačku vojsku, a još više kako da su svi njeni pripadnici likvidirani od strane Službe državne bezbednosti? Da li su oni, koje advokat faktički zastupa na sudu, bili "ratni zločinci, ubice civila, žena i dece, palikuće, siledžije, rušitelji hramova i bogomolja drugih vera"? Advokat Vuka Draškovića dužan je da taksativno nabroji zločine ovih novih četnika! On bi to morao bolje da zna od pisca ovih redova.

Ostaje treći rat, u Bosni i Hercegovini, koji najviše ima verski karakter: u njemu učestvuju dve hrišćanske i jedna muslimanska konfesija, svaka protiv svake. Advokat za ovaj rat najviše krivi Srpsku pravoslavnu crkvu! "Koristeći srpsku istoriju i istorijske ličnosti (crkva) je huškala na rat, na mržnju, na rasnu, versku i nacionalnu netrpeljivost i netoleranciju." Po njemu ispada da su Katolička i Islamska crkva tolerantne, a Srpska pravoslavna crkva netolerantna i ratnohuškačka. Red bi bio da navede jedan akt SPC u kojem ona zagovara ubijanje pripadnika drugih veroispovesti. Da li je, recimo, patrijarh Pavle pozivao Srbe na Sveti rat (muslimanski džihad) protiv inovertika? Pozitivista, advokat Dragoljub Todorović bi morao da navede patrijarhove poslanice o istrebljivanju drugih naroda i vernika. U tekstu koji analiziram on se poziva na

stav "crkvene vlasti oličene u episkopatu, Sinodu i Saboru, koja se otvoreno izjasnila protiv sklapanja brakova pravoslavaca sa osobama druge veroispovesti". On tu posebno apostrofira sarajevskog mitropolita Nikolaja i tuzlanskog vladiku Vasilija Kačavendu. Ne znam za njihove stavove (advokat ih nije citirao), ali znam da Srpska pravoslavna crkva nikad nije zagovarala takav kanon. Ako jeste, neka advokat precizno kaže kad i gde, da bih mogao i ja to da kritikujem. No da se vratimo Bosanskom ratu. U njemu učestvuju tri vojske: srpska, koju podržava država Srbija, hrvatska, koju podupire država Hrvatska, i muslimanska, koja saveznike traži u islamskom svetu. Sve tri vojske su sebe proglasile regularnim armijama novoformiranih nacionalnih država. Vojska Republike Srpske, kao i vojska Republike Srpske Krajine, nastojale su da se prikažu kao naslednice Srpske kraljevske vojske iz vremena Kraljevine Srbije. Nema u tim armijama nikakvih četničkih simbola, a oficiri nose uniforme slavni srpskih vojvoda. Da izbijem advokatu argument, u jednom intervjuu sam rekao da se ne mogu porediti vojvoda Živojin Mišić i general Ratko Mladić, iako su obojica nosili istu šapku: prvi je vodio odbrambeni a drugi agresivni rat. General Draža Mihailović, na koga se, u krajnjoj liniji, obrušava Dragoljub Todorović, nije ni nosio uniformu; ratovao je u seljačkom odelu, kao pravi čovek iz naroda. Nekad je imao na glavi šajkaču a nekad šubaru; nosio je bradu. To su za advokata četnički simboli. Kad smo kod brade, neka mi advokat dozvoli da mu predočim jednu činjenicu za koju možda nije znao. Naime, bradu su nosili još istorijski četnici u Južnoj Srbiji (Micko Krstić, Dovezenski, Pećanac, Babunski, Vasilije Trbić...). Kad se pukovnik Dragoljub Mihailović sa drugovima odmetnuo u šumu, uzeo je simbole tih prvih četnika; njegovi četnici su proklamovali da su pustili brade iz žalosti za izgubljenom otadžbinom. Mislim da je to bila greška, jer pravo na bradu su imali pre svega Pećančevi četnici kao legitimni naslednici boraca za slobodu srpskog naroda u Makedoniji. Međutim, u Toplici, gde je ratovao moj otac, bilo je strogo zabranjeno nositi bradu, da bi se i time borci Jugoslovenske vojske u otadžbini razlikovali od Pećančevih četnika. Kao antičetnički argument advokat navodi i odnos novih četnika prema ćirilici. "Novi četnici, kao i stari, obogotvorili su ćirilicu, himnu Bože pravde, četničku heraldiku i simbole." Više od toga, advokat se obrušava na neuspeli Karadžićev projekat zamene ijekavštine ekavštinom i uvođenje registarskih oznaka na automobilskim tablicama ćiriličnim obeležjem. Ne znam ima li smisla da mu kažem da je ćirilica staro srpsko pismo (nisam protiv latinice) i da je himna Bože pravde bila državna pesma Kraljevine Srbije. Ne možemo se danas služiti komunističkim simbolima druge Jugoslavije, kad te države više nema. I druge države otpadnice od SFRJ su vratile svoje bivše simbole. Zašto advokat Todorović to zamera samo Srbiji? Što se tiče advokatove tvrdnje da je ćirilička registracija automobila suprotna međunarodnim propisima da se registarske oznake beleže latinicom, ona je jednostavno netačna. Dovoljno je da advokat pogleda bugarske i ruske registracije pa će videti ćirilicu. A ako Srbija jednog lepog dana uđe u Evropsku uniju, nema sumnje da će morati da prihvati njene standarde. Da dam završnu reč: advokatova tvrdnja da su "srpski borci za Veliku Srbiju (1991-95) u potpunosti baštinili četnički folklor" (misli na vojsku generala Draže Mihailovića) jednostavno je netačna; ćirilica i latinica su srpska pisma i držim da Srbija treba oba da upotrebljava, jer na taj način premošćuje Zapad i Istok.

8.

Jedna tačka advokatove optužnice četničkog pokreta Draže Mihailovića odnosi se na neorganizovanost njegove vojske. "Značajna sličnost starih i novih četnika ogleda se u tome da su komandanti nižih jedinica vrlo samostalni, bahati i skoro da ne podležu kontroli viših formacija, a pogotovo kada je reč o ubijanju civila, silovanju žena, paljenju kuća i rušenju bogomolja." Ne znam da li je advokat toga svestan,

ali on je ovim amnestirao vođe ovih pokreta: general Draža Mihailović i predsednik Republike Srpske Radovan Karadžić nisu odgovorni za zločine, jer im niži komandanti nisu bili lojalni. Ne mogu da kažem da advokat ovde nije bar delimično u pravu, mada je neuputno svrstavati oba komandanta u isti koš: Mihailović nije imao koncentracione logore za mučenje civila, što se za Karadžića ne bi moglo reći. Kakav je bio odnos generala Mihailovića prema odmetnutim starešinama? Kosta Nikolić, koga sam već citirao, u svojoj kapitalnoj knjizi "Istorija Ravnogorskog pokreta" nije zaobišao četnički teror. Ali taj teror nije bio filozofija vođe četničkog ustanka. Naprotiv, general je u više navrata osuđivao bahato ponašanje pojedinih starešina: "Naređujem da se već jednom shvate opšti interesi iznad lokalnih, sitnih interesa. Izgleda da svaki vojnik ima pravo da tuče seljaka koji mu se suprotstavi. Najstrože zabranjujem opijanje, kockanje, nemoralan i luksuzan život. Nemilosrdno proganjati sve koji u tom pravcu greše". General je oštro osudio ponašanje komandanta Višegradske brigade kapetana Dragiše Vasiljevića: "Slučaj Vasiljevića pokazuje da nam je u momentu kada je svaki čovek bio najpotrebniji, svoje ljude raspustio kućama i sakrivao oružje, a pre toga je direktno naređivao klanje muslimana, određujući odeljenja za klanje i paljenje i time nam naneo velike štete u našoj unutrašnjoj politici". (Dragiša Vasiljević je bio jedan od najlojalnijih generalovih ljudi; od prvog dana je bio sa svojim komandantom i ostao je do poslednjeg. Zločin koji je izvršio nad muslimanima bio je osveta za muslimanske zločine nad Srbima, ali to ga nimalo ne pravda.) Mihailović je bio duboko pogođen vestima o maltretiranju naroda od strane pojedinih oficira JVUO. "Do mene dopiru bolni jecaji i jauci o ubijanju golorukih ljudi i žena, staraca i nevine dece. Da bi se te podlosti jednom zauvek sprečile, naređujem da me svi komandanti najtačnije i najrevnosnije izveštavaju o teror i zločinima koji se dese na njihovoj teritoriji, da oni krivci koji se ogreše o ideale narodnog oslobođenja i koji služe neprijatelju, da im se sudi." Advokat Dragoljub Todorović je u jednom u pravu: četnički pokret Draže Mihailovića nije bio dobro organizovan, nedostajala mu je partijska disciplina. Tito je tu bio u prednosti jer je imao dobro organizovanu i disciplinovanu Komunističku partiju, članicu Kominterne. Ali komunistički zločin je tim veći: totalni obračun sa neistomišljenicima je u filozofiji ovog pokreta.

No ne zanima advokata general Draža Mihailović, iako se njime bavi. Njegov problem je Radovan Karadžić, koga optužuje za najteže zločine protiv čovečnosti. General Mihailović je na udaru advokata Todorovića jer advokat u njemu vidi istorijskog pretka Karadžića; da nije bilo Mihailovića, ne bi bilo ni Karadžića. Kad se to malo bolje pogleda, advokatova misao je da bi bilo bolje da su ostali komunisti: oni bi se reformisali, pobedile bi Đilasove ideje, ne bi bilo ratova. Za sve je kriv, u stvari, duh generala Mihailovića i projekat njegovog Mefistofelesa Stevana Moljevića. To su razmišljanja jednog kriptokomuniste koji se samo deklarise kao antikomunista.

Pravi motiv teksta Dragoljuba Todorovića je suđenje u kojem je on branilac žrtava novočetničkog terora. "22. oktobra 1992. grupa od 9 -12 pripadnika vojske Republike Srpske na čelu sa Milanom Lukićem, zaustavila je u mestu Mioče kod Sjeverina autobus koji saobraća na liniji Rudo-Sjeverin-Priboj, iz njega izvela 16 putnika Muslimana, ubacila ih u kamion sa ciradom i odvela u Višegrad gde ih je u centru grada dočekao ceo Višegrad, zatim javno, uz prisustvo mnogo Višegrađana, svirepo mučila u prostoru hotela Vilina vlas u blizini grada, a onda ih, takođe javno, streljala pored obale Drine. One koji nisu ubijeni metkom, preklao je Milan Lukić i leševi su bačeni u reku. Na putu za Višegrad otmičari su primoravali žrtve koje su bile ispod cirade na kamionu da pevaju: Ja sam četnik od glave do pete, / Oj, Alija, jebem li ti dete. 23. februara 1993. grupa od oko 20 naoružanih vojnika Republike Srpske, ponovo na čelu sa Milanom Lukićem, zaustavila je voz na liniji Beograd -Bar u stanici Štrpci i iz voza otela 19 putnika

Muslimana. Prilikom ulaska u voz pozdravljali su se sa putnicima Srbima (vojnicima, policajcima i civilima koji su putovali) pozdravom: Gde ste braćo četnici... Recite Muslimanima da su ima potrebni pasoši za prelaz preko naše teritorije. Prilikom legitimisanja predstavljali su se kao srpski četnici. Sve ostale Muslimane prvo su mučili, zatim opljačkali, pa ubili (dvojicu ranjenih Lukić je zaklao). Za vreme mučenja otete Muslimane su prisiljavali da ljube krst, nadevali im srpska imena izvedena iz njihovih i slično.” Koliko znam, Milan Lukić je za ovaj zločin osuđen u Srbiji, ali je uspeo da pobegne. Nedavno je uhvaćen u Buenos Airesu u Argentini i isporučen Hagu. Advokat Todorović, kao zastupnik oštećenih, morao bi da precizno odgovori bar na ova pitanja: 1. Da li je Milan Lukić delovao samostalno ili je bio deo regularne vojske i koje? Države SR Jugoslavije ili Republike Srpske? 2. Da li je ove zločine izvršio po zadatku i čijem? 3. Kad se fotografisao kao četnik, koga je imitirao? Stare srpske četnike u Makedoniji ili borce pokreta generala Draže Mihailovića? 4. Da li su imale druge vojske u građanskom ratu (hrvatska i muslimanska) paravojne jedinice? 5. Da li je bilo zločina nad Srbima i ko ih je vršio? 6. Kakva je bila uloga albanske gerile na Kosovu (OVK, odnosno UČK), oslobodilačka ili teroristička? 7. Konačno, koga on smatra organizatorom novočetničkog pokreta? Tek kad locira Milana Lukića u novim balkanskim ratovima, advokat može da se bavi filozofijom njegovih zločina. Kakav je to srpski zločinac koga Srbija osuđuje! Bez takve analize advokatova uopštavanja su tendenciozna i u funkciji generalne osude Srba za sve što se dešavalo u minulim ratovima.

9.

Posebno me zbunjuje advokatov stereotip o četničkom klanju. Taj model je nastao kao rezultat komunističke propagande u toku rata, koja je bila daleko sposobnija nego četnička, imala je Radio Jugoslaviju. Kad su komunisti pobedili, model je cementiran, postao je stereotip. Iz propagande stereotip je preseljen u umetnost. Komunistički pisci stvorili su priču o dobrim i lošim momcima; dobri momci su, dabome, bili partizani, a loši, zna se, četnici. Prvi su štitili narod od okupatora i domaćih izdajnika, bdeli nad njegovom sudbinom i vojevali za njegovu slobodu. Nema govora o tome da su oni mogli da ubijaju nekoga sem neprijatelja, a kad se u njihovim redovima našao neki izrod koji bi prekršio strogu komunističku etiku, izvođen je na preki sud i kažnjavao. Noževe su nosili samo da ljušte jabuke, a rasterivali su nemačke kolone tenkova vilama i motikama (film o Simeli Šolaji). Drugi su uništavali narod, kako i advokat podvlači, ubijali, silovali, palili, klali. Sukob sa okupatorom su izbegavali, povzdan se izležavali u kućama udovica, jeli srpsku gibanicu, opijali se do besvesti, kobajagi verovali u Boga i vojevali za Kralja i Otadžbinu, a ovamo sarađivali sa okupatorom. Glavno oružje im je bila kama, kao u istorijskih četnika iz borbi u Makedoniji. Kad su klali, doživljavali su orgazam!

Koliko znam, prvi od partizanskih pisaca koji je preuzeo ovaj stereotip od propagande bio je Dobrica Ćosić. Još kao skojevac, negde na terenu Puste Reke, u ulozi glavnog urednika mladopartizanskog Borca, napisao je priču “U carstvu kame”. Kasnije je priču razvio u roman “Daleko je sunce”, od kojeg su komunisti napravili bibliju. Kako su samo humani partizani u odbrani naroda na Jastrepku i kako su svirepi četnici u eksploataciji naroda na Gledićskim planinama! Kasnije su komunisti snimili gomilu filmova i televizijskih emisija u kojima su priču o dobrim i lošim momcima pretvorili u apoteozu partizanskog pokreta. Još je Dobrica Ćosić bio najsmisleniji: od Veljka Bulajića do Siniše Pavića gomila kvaziumetnika dovela je stvar do apsurdna. Problem komunističke estetike je nastao kad su se njihovi vaspitanici (među njima i pisac ovih redova), obrazujući se na uzorima sa Zapada, pobunili protiv te laži i stvorili dela drugačije provenijencije. Komunistički ideolozi su tu umetnost nazvali crnim talasom i jednostavno je likvidirali.

Mogu da razumem Dragoljuba Todorovića (rođen 1948) kad se vaspitavao na komunističkom modelu života, jer drugog nije bilo. Svi smo čitali istu literaturu, svi smo gledali iste filmove, svi smo imali istog boga koji se nazivao Tito. U mladosti se piju neka pića koja nas drže opijenim do kraja života. Još kad je otišao da studira prava a ne filozofiju, šta mu je drugo preostalo nego da se u vojsci učlani u komunističku partiju? Ali mislio sam da se kasnije otreznio, da nije više zavisao. Čovek je kao sudija postao tribinaš, zbog čega su ga komunisti najurili iz suda. Sad vidim da se nije do kraja izlečio, komunizam je bolest sa trajnim posledicama. Napisao je advokat niz antikomunističkih članaka, ali je pao na lakmusu zvanom general Draža. Kako drugačije da protumačim usvajanje komunističkog stereotipa od strane čoveka koji se javno deklariše da je antikomunista? On, dakle, zna: četnički pokret Draže Mihailovića je nastao u carstvu kame, četnici iz Drugog svetskog rata su bili notorni koljaši, a četnici iz Balkanskih ratova 1991-95. su njihovi nastavljači. Kako takvim ljudima priznati pravo antifašističkih boraca, pita se ovaj advokat ljudskih prava. Da apsurd bude veći, advokat je, u stvari, negativnu sliku o četnicima preuzeo od Dobrice Ćosića! Iako je napisao Anti-Ćosića ("Knjiga o Ćosiću"), advokat je prihvatio njegov stav o četnicima kao lošim momcima. On napada Ćosića što nije postao liberal (kao Milovan Đilas!), ali mu daje za pravo u pogledu carstva kame. Advokatov Milan Lukić je isto što i Ćosićev Lazar Običan u romanu "Deobe". Advokat je ubio Ćosića da bi zaplenio njegov šinjel!

Da pokušamo da analiziramo to Ćosićevo carstvo kame. U jednom drugom tekstu sam naglasio da je istorija načinila srpski narod surovim. Nije bilo lako opstati pod turskim ropstvom, istorija bi nam bila sasvim drugačija da nas nije pritisla azijska neman. Turci su doneli na Balkan najsurovije metode obračuna sa pobeđenima, nabijanje na kolac. U pesmi "Boj na Mišaru" kulinova kada pita gavranove: da li je njen gospodar Đorđa uhvatio i caru opremio, da li je Jakova na kolac nabio, je li Luku živa ogulio, da li je Cincara na vatri ispekao, je li Čupića sabljom posekao, da li je Miloša s konjma rastrgao? Kud ćeš većih zločina! Razume se da ni Srbi nisu bili manje surovi prema Turcima, među ljudima i narodima se stvara simbioza. U tom tekstu sam podvukao da u najhumanijoj srpskoj narodnoj pesmi, "Banović Strahinja", istoimeni junak kolje pobeđenog Turčina zubima kako vuče jagnje. Za advokatovu informaciju da ukažem na događanja u najpopularnijem srpskom romanu svih vremena, "Hajduk Stanku" Janka Veselinovića. Veselinovićev junak romana, Stanko Aleksić, strašan je osvetnik. Doušnika Marinka veša o drvo, a Turčina Krušku kolje! I zadenu jatagan u grlo... Mlaz krvi šiknu. Nož se zari još dublje. Onda zahvaljuje Bogu na tako lepom daru. Kad harambaša Srećko odluči da poštedi Ivana, nekadašnjeg prijatelja Stankove kuće, hajduk Stanko odbija poslušnost. Nema milosti za izdajnike. Hajduci prelaze na Stankovu stranu i izvikaju ga za novog harambašu. Nije teško povući paralelu između harambaše Srećka i starca Foča ("Početak bune protiv dahija" Filipa Višnjića), kao i između hajduk Stanka i Fočić Mehmed-age: u oba slučaja pobeđuje radikalizam. Da bi dovršio osvetu do kraja, hajduk Stanko traži blagoslov od popa Miloja. I dobija ga. Pop skida pušku sa čiviluka i ljubi je. Gospode! Ti nam budi prijatelj! Ti vidiš naše jade, pa budi blag otac i potpora našim nejakim rukama! Četiri stotine godina Srbija je rađala roblje i izmećare. Ako su što zgrešili naši stari, a ti bar budi blag, pa oprosti ovom kolenu što diže ruku na krvnika! Pustio si da potpadnemo pod jaram, dopusti i da ga skinemo svojim nejakim rukama! U jednoj zasedi ustanici ubijaju Turke namernike. Glavu Turčina Ibri nabijaju na nož i oko nje se smeju i šale. Zatim Stanko vodi družinu u Crnu Baru da se obračuna sa Ivanom, koga je stari harambaša Srećko pomilovao, i njegovim sinom a svojim suparnikom Lazarom, od koga potiče njegovo stradanje. Hajduci pale Ivanovu kuću i u njoj starca. Stravična scena! A Stanko se obraća Bogu: Gospode! Ti si Bog, ti opraštaj! Ja sam čovek, ja se svetim! Čitava filozofija hrišćanstva pala je sa ovim strašnim hajdukom

osvetnikom, koji ubija u ime krsta! Konačno, Stanko se sreće sa svojim glavnim rivalom Lazarom. Kad ga ubije, odseče mu glavu i triput je koturne. Tek onda može u prvi Srpski ustanak, u kojem, u boju na Ravnju, junački gine. To je, advokate, srpska istorija. Tvoj Milan Lukić je proizišao iz nje, a ne iz filozofije generala Draže Mihailovića. Nažalost, prijatelju, pao si na lakmus papiru. Ne možeš da se izlečiš od mladokomunističkog kancera u sebi! Ostao si levičar i kad se izdaješ za desničara!

Da sa advokatom Todorovićem raspravim tezu o humanom partizanskom zločinu. Dakle, partizani nisu klali, oni su samo ubijali metkom. Ova teza je trapava. To je Ćosić! Partizani su radili isto što i četnici, potomci su iste istorije, deo su istog naroda. Danas je svakome jasno da je komunistički zločin veći od četničkog, pogotovo u pobedničkom piru po preuzimanju vlasti. Pošto u monumentalnoj "Crnoj knjizi komunizma" (svedočanstvo o najmanje sto miliona žrtava komunizma) nedostaje poglavlje o zločinu jugoslovenskih komunista, eto prilike za advokata da pokrene njegovo pisanje. Umesto što naseda agitpropovskom šematizmu.

10.

Ne mogu a da se ne zapitam otkud ovolike protivrečnosti u advokatu ljudskih prava. U redu, čovek je tipičan Srbijanac, Šumadinac, uroboros. Stevan Sremac ga je opisao u "Vukadinu". Ali to nije dovoljan odgovor. Kad hoću nekoga da razumem, oslonac tražim u njegovoj biografiji. Čovek nije slobodno biće, duboko je uslovljen svojim poreklom i okolnostima u kojima ga je otkrivao. Dragoljub Todorović je po ocu četnik a po majci partizan! On nosi u sebi ovo nasleđe, hteo bi od njega da pobegne i to je taj njegov mondijalizam. Nema druge, idemo na Frojdovo kanabe! (Advokat je podržao ovaj moj metod, pa sad ima posla s jednim od pacijenata kanabeta, koji ga tuži što ga je na osnovu mojih analiza nazvao mafijašem!) Elem, Dragoljubov otac je bio Dražin predsednik dragačevskog sela Mirosaljci (ne znam da li je posle rata proganjan od komunista). A stric mu je – tu je poenta – doktor istorijskih nauka Dragoje Todorović, pisac knjige o Stevanu Moljeviću, na koju se advokat toliko okomio. Otud osmogodišnji Dragoljub 1956. godine na izborima za američkog predsednika navija za generala Ajzenhauera, konzervativca, protiv borca za ljudska prava, Stivenzona, liberala. To je jedna polovina advokatove ličnosti. Ali majka mu je iz poznate partizanske porodice Mitrovića iz Čačka. Njegova tetka je Mitra Mitrović Đilas, prva supruga glavnog komunističkog ideologa Milovana Đilasa. Pošto mu je majka odmah po porođaju umrla, Dragoljuba su očuvale tetke. A tetka Mitra je posle rata bila ministar prosvete u vladi Republike Srbije i bukvalno je žarila i palila. Aktivno je radila na onemogućavanju školovanja četničke dece (videti knjigu emigranta Mihajla Šaškijevića). Kad se razišao sa komunizmom, Milovan se razišao i sa Mitrom, koja je bila nosilac dogmatskog komunizma. Ideal mladog Dragoljuba će postati teča, komunistički preobraženik, koji u zreloj dobi otkriva pošast komunizma i postaje liberal. E sad, stric, koji od početka zna šta je komunizam, loš je momak, a teča, koji to shvata tek na kraju, dobar je momak. (Da bi stvar doveo do apsurda, Dragoljub Todorović proglašava svog teču, komunističkog renegata Milovana Đilasa, najvećim čovekom srpske istorije dvadesetog veka!) Mogao bih da upitam advokata šta misli o Živku Topaloviću, koji se odmah posle osnivačkog komunističkog kongresa u Vukovaru razišao sa Komunističkom partijom, čiji će Đilas da bude glavni ideolog? U stvari, u Dragoljubu se iz detinjstva biju dve sile, kao u pesmi Laze Kostića "Santa Marija della Salute". A ja, koji držim ovu seansu na Frojdovom kanabetu, mogu da ukažem na jednu od mojih prvih novela, "Između oca i ujaka". U toj priči moj mladi junak, pesnik Ikar, razapet je između oca četnika i ujaka partizana. Moj junak pokušava, kao Džojsov Stefan Dedalus, da nađe treći put. Taj treći put pokušava da otkrije i zrelí Dragoljub Todorović: "Lično sam protiv i četnika i partizana, komunista i monarhista, nacionalista i internacionalista, a za liberalizam,

Zapad, zapadni pogled na svet, zapadnu civilizaciju, zapadnu demokratiju i zapadni sistem vrednosti u kome su glavne reference ljudska prava, privatna svojina, tržište, višepartijski sistem, pravna država, prava manjina, kompjuterska i tehnološka revolucija, rok muzika, individualizam, kreativnost, imaginacija i sva druga moderna dostignuća savremenog sveta koja nemaju nikakve veze sa četništvom, partizanštinom i nacizmom”, završava advokat Dragoljub Todorović svoju antičetničku poslanicu u Helsinškoj povelji.

Tako se ovaj ukleti Srbijanac (naslov mog romana) našao u sopstvenoj stupici, između proklamacije i dela. Advokat ljudskih prava koji odbacuje pravdu prema preživelim pripadnicima pokreta Draže Mihailovića; liberal koji podržava komunističku isključivost protiv političkih neistomišljenika; pristalica Zapada koji odbacuje tradiciju, iako se čitava zapadna filozofija zasniva na kontinuitetu; pristalica pravne države u kojoj se ne primenjuju zakoni (Zakon o izjednačavanju prava pripadnika dva pokreta otpora); muzičar koji ne shvata da je rok proizišao iz folka; individualista koji negira srpsku istoriju. Ukratko, advokat Dragoljub Todorović bi da se prikaže urbi et orbi kao modernista (postmodernizam je ruševina modernizma).

A kako ta advokatova filozofija izgleda kao primenjena filozofija, može se videti iz njegove prakse. Advokat s pravom vivisekcira delo Dobrice Ćosića, ali zabranjuje Nebojši Vasoviću da to isto uradi sa Danilom Kišom. Kad advokat napada Ćosića, onda to nije antisrbizam; kad Nebojša Vasović otkriva Kišove mane, onda je to antisemitizam. Samo modernista koji odbacuje istoriju može da ima a priori negativan stav prema svemu što je srpsko. Na kraju, samo postmodernista može nacionalizam generala Draže Mihailovića da proglasi nacizmom. Od advokata ljudskih prava treba očekivati zalaganje za pravdu, a ne kriptokomunističko insistiranje na oveštanim komunističkim stereotipima. Uzalud on proglašava treći put: između teče i strica staje u potpunosti na stranu teče. Tako je moj advokat, branilac i tužilac mog dela u isto vreme, pao na sopstvenom ispitu. Lako je braniti drugoga, brani sebe! Ali to je prokletstvo ukletog Srbijanca: poput uroborosa uništava sopstveno biće. Advokat Dragoljub Todorović je samo reprezentant tog bića.